

Posudek na disertační práci:

Mgr. Tomáš Veber: Teolog – polemik Antonín Lenz (1829-1901). Počátky teologické antropologie v českých zemích. TF JU České Budějovice 2009

Každý vědecký obor potřebuje ke svému rozvoji kvalitně zpracované reflexe svého vlastního vývoje a o teologii to platí jistě ještě více než o jiných disciplínách. Díky řadě nedávných publikací jsme se dočkali významných příspěvků k dějinám katolické teologie hlavně druhé poloviny 20. století, rovněž tak jsou již k dispozici práce o katolickém modernismu a teologii Československé církve. Co přicházelo poněkud zkrátka, je teologické myšlení a produkce 19. století. Zvláště v dnešní době vzrušených diskusí ohledně sejmutí exkomunikace čtyřech biskupů FSSPX nelze než s radostí přivítat vznik nové práce, která se zabývá dobou stejně nekriticky jedněmi idealizovanou jako vzor nekompromisního boje proti myšlenkám moderny a francouzské revoluce jako (podobně nekriticky) druhými zatracovanou dobu předkoncilního (rozuměj druhý vatikánský koncil) „temna“.

Ještě cennější je, že si autor vybral významného a reprezentativního příslušníka hlavního proudu katolického teologického myšlení té doby. Profesora a vyšehradského kanovníka, který ztělesňuje všechny jeho klady a přednosti, ale stejně plasticky na něm lze ukázat limity tohoto typu myšlení, což se obojí myslím autorovi práce zdařilo. Tomáš Veber se přitom snaží vyhnout černobílému myšlení a poctivě usiluje porozumět motivům a inspiracím Lenzova psaní. Rozbor vybraných Lenzových spisů pak představuje hlavní jádro práce.

Stručný životopis ukazuje, že na posty vysokých církevních hodnostářů v druhé polovině 19. století postupovaly česky uvědomělé osobnosti nominované na základě svých zásluh, nikoliv urozeného původu nebo majetku. Je patrné, že církve stále ještě a možná právě nejvíce v této době slouží jako nástroj a cesta sociálního vzestupu pro talentované příslušníky nepriviligovaných a nemajetných vrstev. Veberova práce dává rovněž nahlédnout, jakým množstvím talentovaných, schopných a pracovitých lidí tehdy česká církev disponovala. O to tísnivěji ale vyzní celková neúčinnost přístupů tehdy většinově katolickou církví aplikovaných, jak Veber opět velmi přesvědčivě dokládá.

Lenz byl na prvním místě polemik a apologeta, který přesně v intencích římského centra sváděl nesmiřitelný boj s modernou a se vším, co církve na moderní době odsuzovala a nepřijímala. Bezpečně uzavření v dokonale vykrouženém světě třetí vlny scholastiky, která s historickým Tomášem Akvinským měla jen málo společného (teprve ediční dílo Leonina a kritické vydávání Tomášových děl tady přinese přelom), ostřelují zpoza hradeb svého

systému moderní myšlení a jeho principy. Co je zcela zjevné, je skutečnost, že i tam, kde se prokazují jako zdatní diagnostici, kteří dokážou velmi dobře odhalit slabiny moderní společnosti, nemají žádné reálně použitelné vlastní recepty na krize a problémy moderního světa. Církev dokáže na poli charitativní péče v mnohém zmírnit důsledky průmyslové revoluce a urbanizace, ale na poli teoretickém nabízí více méně jen morální apely na velkodušnost a spravedlivost kapitalistů a na poslušnost a rozumnost dělníku. Tím pochopitelně nemohla uspokojit ani jednu vrstvu, proto hledají řešení jinde a církve tyto vrstvy masově ztrácí.

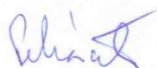
Zvláště zajímavé jsou pasáže, ve kterých se ukazuje, jak dobová katolická apologetika pracovala s vědeckými poznatky v oblasti přírodních věd nebo i etnografie a religionistiky. Překvapuje, jak úporně lpěli katoličtí teologové na některých tezích, které se jen zdánlivě tváří jako neodmyslitelná součást pokladu církve a které už na konci 19. století byli vědecky neudržitelné (e.g. 54-55). Zajímavé postřehy o „samozřejmém“ antropocentrismu myšlení 19. století nabízí poznámka na s. 56 či úvahy o postavení trinitární teologie. Lenzova eklesiologie a představy o ekumenismu výhradně formou návratu do katolické církve nejsou výjimečné a jsou typickým vyjádřením oficiálního sebepojetí katolické církve. Přínosné jsou i autorovy reflexe nad „konstantinismem“ církevních elit, na kterém tolik lpí i ve chvíli, kdy vládní elity a stát už církve spíše vytěsňují z veřejného prostoru.

Ačkoliv jsem si vědom tlaku časového a ekonomického na současné doktorandy na dokončení jejich práce a aniž bych chtěl snižovat její přínos, zvláště pro případné zveřejnění bych uvítal její dopracování v řadě oblastí. Především při posouzení Lenzova typu myšlení existovaly jisté alternativní proudy, které mohly nabídnout odpovědi více odpovídající naléhavým potřebám doby. Ty, které se později „svezly“ s odsouzením modernismu. Zvláště v exegezi už existovaly školy, které nabízely nikoliv literární výklad prvních kapitol Geneze (s. 30nn). Rovněž kapitola Lenzova doba, byť představuje pouze stručný úvod do historicko-kulturního a církevního kontextu by mohla a měla zohlednit a využít více prací na doplnění například drobné knížky H. Künga, která je sice zajímavá a leckde inspirativní ale svou povahou představuje spíše obžalovací spis proti římské kurii než skutečné církevní dějiny. Rovněž výběr moderních teologů, které Veberovi slouží k porovnání s Lenzem, působí nahodile a namátkově, bez nějakého jednotícího hlediska a měřítka. Pestrost je jistě žádoucí a vhodná, ale systematické použití například koncilních dokumentů k daným otázkám jako jednotícího prvku by práci dodalo na systematickosti. Zvláště uvážíme-li, že Lenz představuje autentický hlas církevního magisteria, za jehož popularizátora a apologetu se nepochybně sám považoval.

Někdy se zdají Lenzovy jeremiády přehnané, například když mluví o sekularizaci zdravotnictví, což tváří tvář obrovskému rozvoji ženských řeholních kongregací v této době nebyl na území monarchie skutečný problém. Jindy překvapí, jak se tito inteligentní lidé upínali na obnovu mocenského postavení a prestiže katolické církve, kterou očekávali od „obrácení“ se vládních elit a celé populace, která konečně „pochopí“, že dobrotivá vláda světské vrchnosti a církevní moci ruku v ruce byla požehnaná a blahodárná pro všechny. Ačkoliv již v době francouzské revoluce a znovu okolo roku 1830 najdeme vlivné katolické myslitele přijímající myšlenku občanské, národní a sociální emancipace evropských národů, rozhodující představitelé církve stále převládá obava ze zneužití této svobody, k možného dalšího vývoje a konečně silné obavy z budoucnosti. Ty se jistě v 20. století vrchovatě naplnily, ale co kromě nediferencované kritiky církev a její elity udělala pro změnu kurzu, pro aktivní utváření společenských poměrů, pro skutečný dialog s moderním světem? I tady přináší Veberova práce novou látku k přemýšlení.

Domnívám se, že práce přináší velmi zajímavý vhled do myšlenkového světa významného českého preláta a učenice, velmi zdařile ukazuje jeho silné stránky i jeho limity. Představuje působivé varování před tím, aby se teologické myšlení uzavřelo do obranné ulity uzavřeného systému, i když je k tomu okolím tlačeno. Čím více takovýchto prací budeme mít, tím přesněji budeme moci přemýšlet o vývoji církve v 19.-20. století a tím méně romantických mýtů o ideálním stavu církev před „neblahým“ druhým vatikánským koncilem zůstane. Jestliže se oddaná práce tak talentovaných lidí, jako Lenz nesporně byl, přes všechnu jejich inteligenci a snahu mýjela svým cílem a nijak nezabránila dynamické dechristianizaci kultury, společnosti a myšlení, pak zřejmě nevystačíme pouze s poukazy na zlý moderní svět či židozедnářská spiknutí. Veberova práce to velmi zdařile ukazuje a pevně doufám, že nezůstane jen v rukopise.

Předloženou disertační práci rád doporučuji k obhajobě.

PhDr. Tomáš Petráček Ph.D., Th.D.

Hradec Králové 30.3.2009